

KBR museum

Persdossier

Inhoudsopgave

Persbericht	3
KBR museum	5
Parcours en scenografie	8
De thema's van het KBR museum	12
Vijf topstukken uit de Bourgondische Librije	18
Bijzondere stukken	22
Conservering	23
Digitalisering	24
Bruiklenen	25
KBR als ontmoetingsplek	27
Partners	29
Praktisch informatie	30

Persbericht

Op 18 september 2020 opent het KBR museum zijn deuren. Het publiek zal er een nationale schat ontdekken die 600 jaar lang verborgen bleef: de bibliotheek van de hertogen van Bourgondië en haar prachtige collectie 15de-eeuwse handschriften. Met de opening van dit nieuwe museum neemt KBR, de nationale bibliotheek, deel aan de relance van het culturele leven en drukt ze haar stempel als culturele trekpleister in Brussel.

De uitzonderlijke collectie die tentoongesteld wordt in het KBR museum bestaat uit bijna een derde van de 900 boeken van de bibliotheek van de Bourgondische hertogen. Door de coronamaatregelen worden maximaal vijftig bezoekers per uur toegelaten in het 1.500 m² grote museum. Bezoekers kunnen deze schat die werd samengesteld door hertog Filips de Goede dus onder ideale omstandigheden ontdekken.

Deze ambitieuze vorst en rijke mecenas, die trouwens ook de stichter is van de Orde van het Gulden Vlies, gaf de aanzet voor de Gouden Eeuw in de Zuidelijke Nederlanden. Als bibliofiel bracht

hij een verzameling boeken samen die bekend was in de hele westerse wereld. Ze besloeg alle domeinen van het denken en bevatte boeken van grote auteurs uit de oudheid zoals Xenofon en Titus Livius, maar ook middeleeuwse teksten: chansons de geste, gedichten van Christine de Pizan, ... Filips de Goede nodigde de beste kunstenaars van zijn tijd uit aan zijn hof in Brussel en zelfs Rogier van der Weyden werkte voor hem. Bij hen bestelde hij boeken die rijkelijk werden verlucht met miniaturen. Ze zijn van zulke kwaliteit dat de curatoren van het KBR museum durven stellen dat “de mooiste schilderijen uit de middeleeuwen in boeken te vinden zijn”.

Tot nu toe hadden enkel wetenschappers toegang tot deze prachtige collectie, met juweeltjes als de beroemde *Chroniques de Hainaut* en de *Chroniques et conquêtes de Charlemaine*. Een tijdje geleden besliste KBR de collectie te ontsluiten voor het grote publiek en het verhaal van de handschriften en de geschiedenis van de tijd waarin ze vervaardigd werden te vertellen. Het museumparcours is beschikbaar in vijf talen (Nederlands, Frans, Engels, Duits en Spaans) en elke bezoeker kan kiezen uit drie bezoekersprofielen (“meerwaardezoeker”, “ontdekkingsreiziger” en “speelvogel”).

In een scenografie die voldoet aan de hoogste eisen op het vlak van museuminrichting, toont het KBR museum waarom we moeten oppassen voor konijnen, dat de middeleeuwen zijn om je dood te lachen, dat er roze olifanten zijn gespot in Brussel of dat geschiedenisboeken wel eens durven te liegen.

De bezoeker krijgt een eerste introductie in de Nassaukapel, het enige overblijfsel van het gelijknamige paleis dat is ingekapseld in het modernistische gebouw van KBR. Erna krijgt het bezoek een vervolg op de hoger gelegen verdieping, waar 160 stukken – handschriften, prenten, retabels, wapens enzovoort – worden tentoongesteld in individuele vitrines. Om redenen van bewaring worden de handschriften driemaal per jaar gewisseld, zodat trouwe bezoekers telkens andere handschriften kunnen ontdekken. Naast handschriften stelt het KBR museum ook werken en voorwerpen uit de 15de eeuw tentoon die ze in depot heeft ontvangen van andere Belgische musea en collecties (o.a. Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis van België, het Groeningemuseum in Brugge, de Stad Brussel). Thematische cocons voeren de bezoeker mee naar het midden van de 15de eeuw aan de hand van een audiovisuele ervaring. Ze kunnen als het ware een duik nemen in de wereld van handschriften en de verluchtungskunst. Bovendien maken ze kennis met de mannen en vrouwen die de handschriften uit de hertogelijke bibliotheek hebben geschreven, gekopieerd, versierd of gelezen.

De opening van het KBR museum past in de nieuwe strategie van KBR: de instelling neemt er geen genoegen mee enkel het Belgische cultureel erfgoed te bewaren. Vandaar haar slogan “Koester de tijd”. KBR streeft er ook naar een breder publiek te bereiken, zowel online als ter plaatse. Zo wordt KBR een echte culturele trekpleister in het centrum van Brussel, met – naast lees- en vergaderzalen – ook een restaurant en een tuin die vrij toegankelijk is.

De bouw van het nieuwe museum ging gepaard met grote infrastructuurwerken om het gebouw van KBR volledig rolstoeltoegankelijk te maken (met onder meer een hellend vlak en een extra lift). Tot slot werd het voormalige paleis van Karel van Lotharingen, dat deel uitmaakt van het KBR-gebouw, heringericht om er tijdelijke tentoonstellingen te organiseren en zo ook de andere collecties van KBR aan het publiek te tonen.

De partners van KBR voor het KBR museum zijn de Regie der Gebouwen, Toerisme Vlaanderen, het Fonds Baillet Latour en de vzw Vrienden van KBR.

Anoniem, Fragment van een retabel: *Marteldood van H. Adrianus*
Zuidelijke Nederlanden, ca. 1510-1520
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, inv. 0918

KBR museum

België verbergt al 600 jaar een schat

Het KBR museum belicht de geschiedenis van de handschriftenverzameling van de Bourgondische hertogen en de periode waarin die tot stand kwam. De bezoeker komt alles te weten over de gouden eeuw in onze gewesten en ontdekt stap voor stap hoe een handschrift werd vervaardigd. Drager, schrift, versiering en boekband worden toegelicht en uitgelegd. De historische, politieke en economische context, het artistiek en literair universum en de persoonlijkheid van de opdrachtgevers van handschriften worden voorgesteld en – vooral – geïllustreerd aan de hand van uitzonderlijke stukken die afkomstig zijn uit de collecties van KBR en andere prestigieuze instellingen. Net zoals de hertog dat destijds deed, kuint de bezoeker van het KBR museum door deze eeuwenoude schatten.

De handschriften kunnen om redenen van bewaring niet permanent worden tentoongesteld. Daarom komt er driemaal per jaar een wissel van een deel van de stukken. Dat is goed nieuws voor de bezoeker: elk bezoek is een unieke ervaring.

KBR biedt het parcours aan in vijf talen (Nederlands, Frans, Engels, Duits en Spaans) voor verschillende bezoekersprofielen.

Een museum op maat

Iedereen is anders en daarom kan elke bezoeker zelf kiezen welk soort bezoek hij of zij volgt. Er werd een parcours ontwikkeld voor drie verschillende profielen. Aan het begin van het bezoek ontvangen bezoekers een armband die ze kunnen activeren volgens het profiel van hun keuze: "meerwaardezoeker", "ontdekkingsreiziger" of "speelvogel". Met die armband kan elke bezoeker verhalen op maat oproepen, via touchscreens en luisterhoorns.

De meerwaardezoeker

Meerwaardezoekers savoureren de kennis uit de Librije en nemen de tijd om elk stuk uitgebreid te ontdekken. Experts voorzagen voor hen in diepgaande uitleg bij alle stukken.

De ontdekkingsreiziger

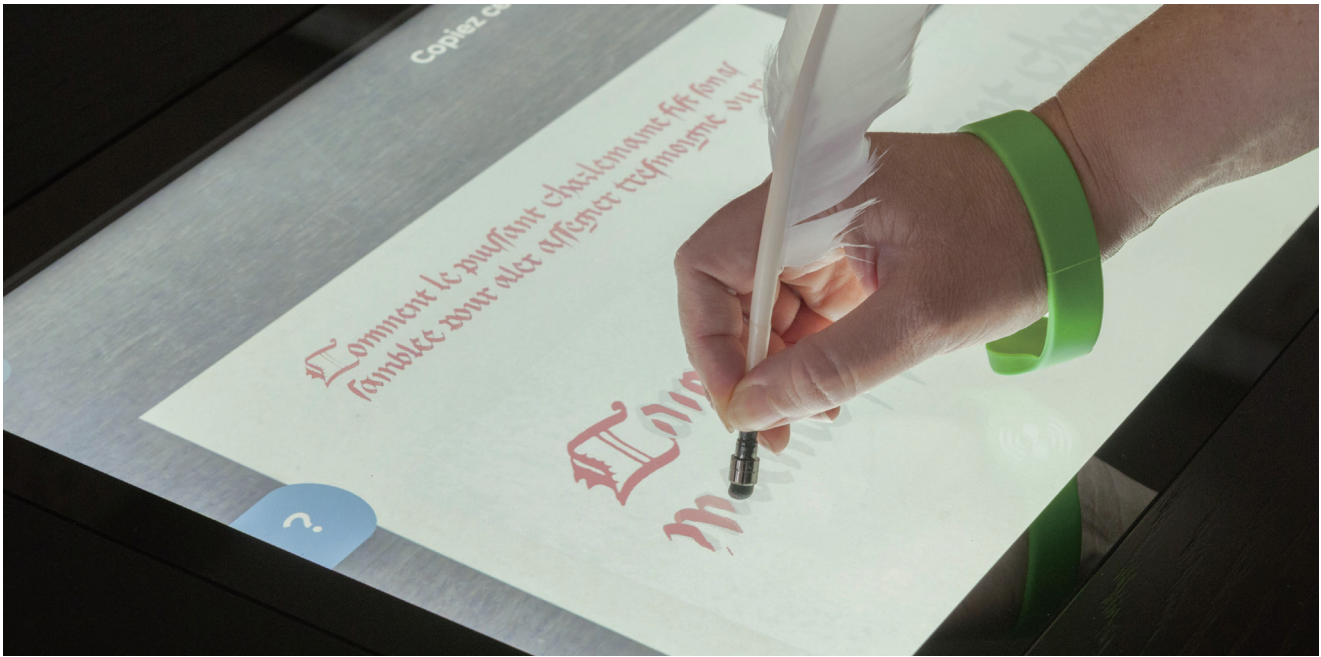
De ontdekkingsreiziger leert tijdens zijn bezoek alles wat hij moet weten over de Librije, maar dan bondig samengevat. De uitleg bij de stukken is tijdens dit bezoek korter en breder toegankelijk, maar even historisch correct.

De speelvogel

De speelvogel leert de gouden eeuw in onze gewesten kennen aan de hand van uitleg op kindermaat. Stiekem is dit soort bezoek even leuk voor volwassenen.

Bezoekers die enkel tijd hebben voor een blitzbezoek aan het museum, kunnen de niet te missen stukken makkelijk herkennen. Ze zijn aangeduid met een gouden zandloper.

Museum-belevenis

In het KBR museum geniet de bezoeker op de eerste plaats van de schoonheid van de handschriften die er worden tentoongesteld. Daarnaast valt er ook heel wat te beleven. Personages uit de handschriften dansen op het plafond of komen een verhaal in het oor van de bezoeker fluisteren.

De handschriften in het KBR museum worden gekoesterd en worden daarom in vitrines getoond waarin ze optimaal kunnen worden bewaard. Toch kunnen bezoekers dankzij de moderne technologie een boek doorbladeren zoals de Bourgondische hertog Filips de Goede dat deed aan zijn tafel. Ideaal om elk detail nauwkeurig te bekijken. Een groot deel van de handschriften is bovendien online te raadplegen.

Bezoekers die graag zelf aan de slag gaan, kunnen een miniatuur ontwerpen, hun vaardigheden als kopiist testen of een handschrift proberen te dateren. Zodra het coronavirus overwonnen is, wordt zelfs aanraken toegelaten: in het museum kunnen bezoekers voelen aan de materialen waaruit een handschrift werd vervaardigd.

Parcours en scenografie

Parcours

Het parcours van het KBR museum start in de Nassaukapel. De 16de-eeuwse kapel oogt ingetogen en intiem en komt langzaam tot leven in een spel met licht, geluid en projectie. De hoofdrolspelers uit het verhaal van het KBR museum stellen zich voor: de Bourgondische hertogen Filips de Stoute, Jan zonder Vrees, Filips de Goede ... In de kapel wordt ook de religieuze context van de 15de eeuw belicht.

Het verhaal van deze hertogen krijgt een vervolg in het volgende gedeelte van het KBR museum. Op dezelfde verdieping als de Nassaukapel wordt de bezoeker ondergedompeld in de geschiedenis van de 15de eeuw, de tijd waarin de handschriftencollectie van de hertogen van Bourgondië tot stand kwam. Bezoekers komen te weten hoe een handschrift werd vervaardigd en maken kennis met het vakmanschap van de kunstenaars uit de 15de eeuw. Ook de historische, de economische en de artistieke context waarin de prachtige verzameling ontstond wordt toegelicht.

Op de bovenverdieping wacht de bezoeker een heuse schatkamer: de familiebibliotheek van de Bourgondische hertogen. Er wordt ingezoomd op de handschriften van de hertogen, waarvan het merendeel in een eigen vitrine te bezichtigen is. Hun collectie telt heel diverse handschriften, waarvan sommige wereldberoemd.

Hoe verschillend ze zijn, ervaart de bezoeker in vier "cocons", die telkens een heel andere inkijk geven in de wereld van de middeleeuwse manuscripten. Rondom de originele folio's van enkele handschriften zijn cocons ontworpen waarin de bezoeker wordt ondergedompeld in de geschiedenis, de decoraties of het thema van een handschrift. De bezoeker kan in de cocons uitrusten op een comfortabele zitbank, terwijl hij boven zijn hoofd wonderlijke figuren ziet ronddwalen in een magische wereld, hij kan binnen gluren in de badkamer van Euryant uit de *Roman de Gérard de Nevers* van de beroemde Meester van Wavrin of in gesprek gaan met een hert, een konijn, een everzwijn en een wolf die hun gedacht geven over de jacht. Een knipoog naar het handschrift dat *Les Livres du roy Modus et de la royne Ratio* heet.

Scenografie

Middeleeuwse handschriften uit de reserves halen is één ding, maar hoe worden de verhalen uit deze boeken het best tot leven gebracht? KBR en Bailleul Ontwerpbureau dachten samen na over de beste manier om de grote verscheidenheid aan manuscripten van de hertogen van Bourgondië te tonen aan het publiek. Hun keuze viel op een scenografie die meerdere benaderingen biedt, informatie en interactiviteit afwisselt en ruimtes creëert die soms open, soms intiem en dan weer verrassend zijn.

Voor de inrichting van het museum werd gekozen voor sobere en duurzame materialen die een ingetogen sfeer oproepen, zodat alle aandacht op de tentoongestelde handschriften en kunstwerken wordt gericht. Aangepaste verlichting accentueert de kostbaarheid van de objecten.

In het interieur contrasteren donkere kleuren met kleuraccenten die refereren naar de pigmentkleuren die gebruikt werden voor de vervaardiging van handschriften. Ook het bladgoud dat zo karakteristiek is voor de middeleeuwse verlichting is aanwezig in het interieur: het onderstreept op subtiele wijze de rijkdom van de tijd van de hertogen van Bourgondië en het gevoel door een schatkamer te lopen.

De verschillende thema's die in het museum worden gepresenteerd, worden in de verf gezet met kenmerkende kleuren: rood voor de politieke context, blauw voor de literaire en artistieke context en groen voor de entourage van de hertogen.

De ingetogenheid van de scenografie komt sterk naar voren in de cocons: de buitenzijde appelleert aan travertijn, het materiaal dat het gebouw van KBR typeert, terwijl de binnenzijde een frivole bekleding heeft die speelt met de motieven uit 15de-eeuwse miniaturen.

Vitrines

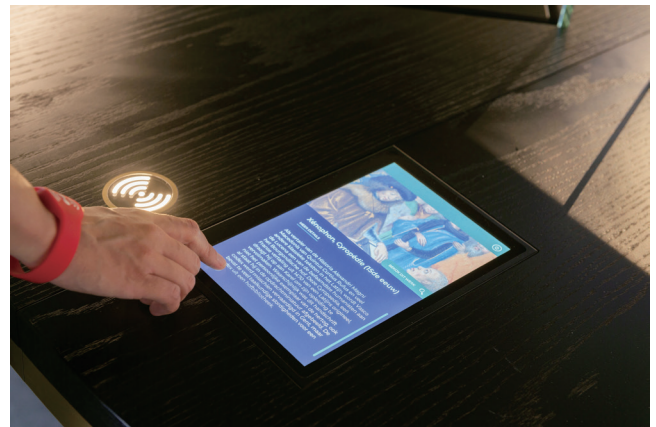
Elk stuk in het museum is historisch zeer waardevol. De handschriften zijn echter ook kwetsbaar. Licht, vocht en stof vormen vijanden. Elk manuscript mag slecht voor een bepaalde periode tentoongesteld worden, daarna gaat het opnieuw het magazijn in. De vitrines moeten dus veilig en flexibel zijn, zodat de museummedewerkers vlot handschriften kunnen wisselen. Bailleul Ontwerpbureau bedacht een modulair systeem waarmee zes types van vitrines samengesteld kunnen worden, verschillend in hoogte en breedte. Rolstoelgebruikers kunnen tot op beenhoogte onder elke vitrine rijden, zodat ook zij optimaal kunnen genieten van de kunstwerken die worden tentoongesteld.

Tablets en armband

Informeren doen we veelvuldig in het KBR museum. Bij elke vitrine wordt er een tablet voorzien, met duiding bij de tentoongestelde objecten, op maat van het bezoekersprofiel. Wanneer de tablets in het museum met een bezoekersarmband worden geactiveerd, krijgt de bezoeker tekst en uitleg op maat bij de manuscripten in de vitrine.

De illustraties op de schermen kunnen tot in het kleinste detail bekeken worden. Bovendien kunnen bezoekers virtueel bladeren door een twintigtal topstukken uit de collectie.

Muziek

Het KBR museum is een plaats voor verwondering. Hier ontdekken bezoekers de geuren en kleuren van het Vlaanderen van de 15de eeuw. Ze worden omringd door de pracht van de Vlaamse primitieven, de miniatuurkunst en de polyfonie. Sfeervolle projecties en muziek versterken de beleving. Speciaal voor dit museum selecteerden de experts van Alamire Foundation meerstemmige muziek, die in verschillende ruimtes de verhalen versterkt.

De door Alamire geselecteerde stukken die bezoekers in het museum te horen krijgen, zijn:

E qui le dira – Isaac – (1.08') – opname Crawford Young, Karl-Ernst Schröder (instrumentaal)

Sonnerie royale pour la fin du sacre – (1.26') – opname Hespérion XXI, Jordi Savall (instrumentaal)

Vive le roi – (1. 15') – Josquin des Prez – opname Hespérion XXI, Jordi Savall (instrumentaal)

Alleluya – Busnois – (1.25') – opname Capilla Flamenca

O Salutaris Hostia – de la Rue – (3.30') – opname Nederlands Kamerkoor

Le Souvenir de vous me tue – Morton – (4') – opname Le Miroir de Musique

Amours amours amours – Busnois – (2.30') – opname Crawford Young, Karl-Ernst Schröder (instrumentaal)

De tous biens plaine – van Ghizeghem – (3') – opname Hespérion XX, Jordi Savall (instrumentaal)

Fortuna desperata – Busnois – (3') – opname Accademia Strumentale Italiana (instrumentaal)

Tant est mignonne ma pensée – anoniem – (2.30') – opname Sollazzo Ensemble

Dit Le Burguygnon – Fanfare

De thema's van het KBR museum

Politiek, geschiedenis en economie in de Zuidelijke Nederlanden van de 15de eeuw

De 15de eeuw in Europa is een kantelmoment tussen middeleeuwen en moderne tijd. Ondanks de grote tegenstellingen en veranderingen eigen aan deze tijd weten de hertogen van Bourgondië een machtige, welvarende en moderne staat uit te bouwen. De hertogen van Bourgondië onttrokken zich aan het gezag van de Franse koning en probeerden een nieuw eengemaakt rijk te vormen, in een gebied dat zich uitstrekte van Dijon tot de Nederlanden. Tussen 1384 en 1477 verwierven Filips de Stoute, Jan zonder Vrees, Filips de Goede en Karel de Stoute heel wat grondgebied tussen Frankrijk en het Duitse Keizerrijk. Weloverwogen huwelijken, aankopen en erfenissen hielpen hen daarbij. Het Bourgondische hof van Filips de Goede was een van de prachtigste hoven van Europa. In 1477 kwam zijn zoon Karel de Stoute echter op tragische wijze om het leven in een

veldslag bij Nancy en amper vijf jaar later overleed ook zijn erfgename, Maria van Bourgondië. De Bourgondische gebieden belandden in de handen van de Habsburgers en kwamen op die manier onder Spaans bewind.

De Zuidelijke Nederlanden behoren tot de meest verstedelijkte gebieden van West-Europa. De hertogen van Bourgondië halen het grootste deel van hun inkomsten uit Vlaanderen, Brabant en Holland. Steden als Gent, Brugge, Antwerpen en Brussel zijn levensbelangrijke en internationale handelscentra waar menig koopman huist. De welvaart van de Zuidelijke Nederlanden steunt op de opbrengst van de rijke landbouwgronden en de producten van ambachtslieden. Lakens en stoffen van de wevers in het noorden, stukken edelsmeedkunst en metalen voorwerpen uit de Maastreek worden geëxporteerd naar heel Europa. Deze en andere koopwaar worden vlot vervoerd dankzij de ontwikkeling van grote commerciële verkeersaders over zee, rivieren of land.

Ondanks het abrupte einde van de grootse politieke droom van de Bourgondische dynastie, lieten ze een artistieke erfenis na van onschatbare waarde.

Anoniem, Fragmenten van het retabel van Bassine: *Annunciatie*
Brabant, Antwerpen, ca. 1510-1520
Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, inv. 3629.002.1019a
© KMKG-MRAH

Kunst en literatuur in de Zuidelijke Nederlanden van de 15de eeuw

De "duistere" middeleeuwen waren veraf aan het Bourgondische hof. Parallel met de Italiaanse renaissance ontwikkelt zich in het noorden een centrum van intellectuele vernieuwing. De literatuur en de kunst uit de 15de eeuw tonen hoe een hele wereld, een tijdperk en een cultuur tot bloei komen. De bezoeker van het KBR museum maakt kennis met de mannen en vrouwen die er deel van uitmaakten. De dynamiek van het Bourgondische tijdperk is een echt keerpunt in de geschiedenis en uit zich in alle artistieke domeinen. Met boegbeelden als Jan van Eyck, Rogier van der Weyden, Dirk Bouts en Hans Memling ontluikt in de Zuidelijke Nederlanden de schilderkunst van de Vlaamse primitieven. Ook het weven van wandtapijten en de gotische architectuur komen tot ontwikkeling, net als de polyfone muziek die de bezoeker in het museum krijgt te horen. In de beeldhouwkunst komt de productie van Brabantse retabels op. Een prachtig voorbeeld is het retabel van Bassine, waarvan in het KBR museum enkele van de meest sprekende fragmenten worden tentoongesteld.

De periode van bloei is ook duidelijk zichtbaar in de verluchtungskunst. De boekenmarkt komt in handen van ambachtsmannen en – vrouwen in de steden. Schrijvers, kopiïsten en miniatuurschilders zorgen voor een uitzonderlijke productie. Getijdenboeken en werken over devotie en moraal blijven het populairst, maar eigenlijk zijn alle literaire genres vertegenwoordigd.

Schilders, verluchters en beeldhouwers werken niet los van elkaar. Er is behoorlijk wat interactie tussen kunstenaars uit verschillende milieus en disciplines. Ze delen schetsboeken, kopiëren dezelfde modellen en wisselen van gedachten over hun kijk op de wereld en over hoe ze die kunnen weergeven. Van François Villon over de *Roman de la Rose* of de *Ystoires* van Reynaert de vos tot Christine de Pizan: de middeleeuwse literatuur heeft vele gezichten.

Naast religieuze teksten floreren nog andere genres. De werken in middeleeuwse bibliotheken beslaan nagenoeg alle domeinen van het denken: geschiedenis van de oudheid, wetenschappen, moraal, filosofie maar ook recht, poëzie en theater en – heel typisch voor de Bourgondische 15de eeuw – de omzetting van heldendichten naar proza, historische kronieken, reisverhalen en vertalingen van klassiekers uit de oudheid.

Religie in de Zuidelijke Nederlanden van de 15de eeuw

In het KBR museum wordt de religieuze context van de 15de eeuw belicht in de Nassaukapel. Religie drukt haar stempel op de middeleeuwse samenleving. Je merkt het in alle kunstvormen, maar op verschillende manieren. Middeleeuwse kunstenaars halen hun inspiratie uit de vele verhalen van het Oude Testament, het leven van Christus of de heiligenlevens. De religie van de elite, de adel, geleerden en gegoede klassen is doordrongen van mystiek, die zichtbaar is op schilderijen en in prestigieuze handschriften.

Gerennomeerde miniaturisten verluchten indrukwekkende religieuze handschriften in opdracht van invloedrijke figuren zoals de Bourgondische hertogen. Schilderijen en andere kunstobjecten sieren kerken, kathedralen en residenties en staan symbool voor macht. Maar ook ver van de pracht en praal van de kathedralen beleven mensen hun geloof in de privésfeer van het dagelijkse leven. Bescheiden getuigen daarvan zijn eenvoudige gebedenboeken die gelovigen naast hun bed leggen.

Er bestaat ook een meer volkse devotie waarbij taferelen uit populaire heiligenlevens de na te volgen levenswijze in beeld brengen. Deze volkse verhalen zijn razend populair en er bestaan vaak verschillende versies van. De helden staan model voor goed gedrag en doorstaan zware beproevingen in naam van hun geloof. Groteske details en bovennatuurlijke krachten wakkeren de aandacht en vrome toewijding van de gelovigen aan.

De entourage van de hertogen

In de 15de eeuw staat het handschrift symbool voor macht, luxe en intellectuele verfijning. Het Bourgondisch hof trekt kunstenaars en bibliofielen aan en beïnvloedt zo de esthetiek en trends van zijn tijd. Tegelijk ontwikkelt zich een boekenmarkt die toegankelijk, stedelijk en seculier is. Alles staat klaar voor de langzame revolutie van de boekdrukkunst.

Onder de adel zijn er heel wat bibliofielen en kunstmecenassen te vinden. Zij verzamelen handschriften die worden gezien als symbool van macht en verfijning. Zo bezitten Filips van Kleef, Lodewijk van Gruuthuse, Margaretha van York en Margaretha van Oostenrijk opmerkelijke privécollecties.

Filips de Goede legt de esthetische canon vast en bepaalt de "trends". Adel, clerus, burgerij en stedelijke overheden, allemaal volgen ze de hertogen. Ze plaatsen talrijke bestellingen bij de ateliers van kopiïsten, verluchters en boekbinders. Het patriciaat van de steden houdt de boekensector levendig. Miniaturisten moeten de meest uiteenlopende teksten illustreren: getijdenboeken, kronieken, romans, devotieboeken ... De boekenmarkt bloeit hier zoals nergens anders ter wereld. Handschriften circuleren als bron van ideeën, maar verlenen ook status.

De vervaardiging van handschriften

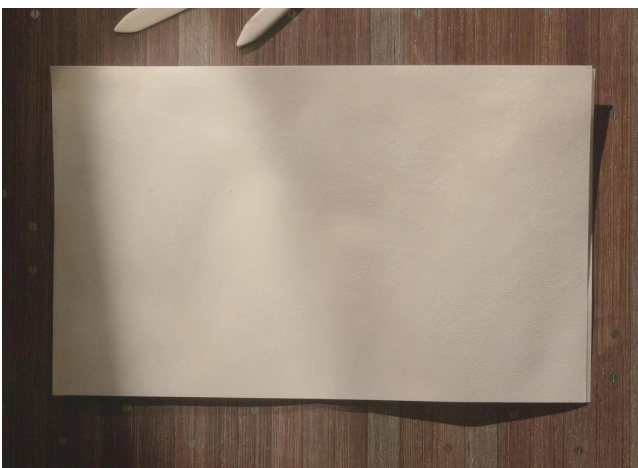
Doorheen de geschiedenis evolueert de manier waarop informatie en teksten worden gedeeld met het publiek, alsook de techniek die daarbij wordt gebruikt. Vóór de uitvinding van de boekdrukkunst wordt een boek of een ‘manuscript’ met de hand geschreven en vervaardigd. Het kan jaren duren om één exemplaar te maken; dat kunnen we ons vandaag moeilijk inbeelden. Een manuscript komt tot stand dankzij het vakmanschap van heel wat ambachtsslieden.

Abdijen zijn in de middeleeuwen de plaats bij uitstek voor de productie van handschriften. Door de opkomst van universiteiten ontstaan er geleidelijk ook boekateliers in de steden. Net voor het aanbreken van de 15de eeuw komt de boekenmarkt in handen van stedelijke beroepsgroepen die zich organiseren in gilden of corporaties. Elk handschrift is een unieke creatie. Het is het resultaat van een ambachtelijk, uniek en kostbaar proces. In het KBR museum leert de bezoeker de vier fasen waarin een handschrift gemaakt wordt kennen en ontdekt hij dat deze verschillende stappen in het productieproces zorgen voor heel wat varianten en evoluties.

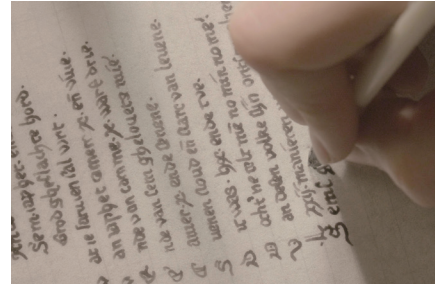
De drager maken

De bladen van een middeleeuws handschrift zijn meestal gemaakt van geiten-, schapen- of kalfshuid. Die huiden worden eerst behandeld; daarna worden ze op een kader gespannen zodat ze kunnen drogen. Eenmaal droog, spreken we van perkament. Dat wordt versneden en in katernen gevouwen vooraleer erop geschreven wordt. Het aantal huiden dat men nodig heeft, is niet alleen afhankelijk van de afmetingen en het aantal folio's van het handschrift, maar ook van de grootte van de dieren waarvan men de huid gebruikt. De *Rijmbijbel* telt bijvoorbeeld 218 folio's (436 bladzijden) van 30 op 22 cm. Ze zijn vervaardigd van kalfshuid. Afhankelijk van de grootte van de dieren kan men uit één huid 4 tot 6 folio's snijden. Om dit handschrift te vervaardigen had men dus tussen 36 en 53 kalfshuiden nodig. Er worden echter ook handschriften gemaakt van papier. Papier is een Chinese uitvinding die vanaf de 11de eeuw via de Arabische wereld naar Europa komt overgewaaid. Goedkoper en minder prestigieus dan perkament, verspreidt het zich geleidelijk overal in het Westen.

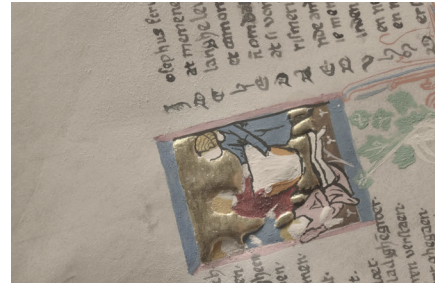
Teksten kopiëren

Voor hij begint te schrijven, trekt de kopiïst regels of lijnen om de tekst te leiden. Deze fase heet de liniëring. Daarna wordt de inkt bereid en de pen gesneden. Dan pas begint de kopiïst letters te vormen, uit de losse hand en heel regelmatig. In de meeste gevallen gaat hij een bestaande tekst kopiëren. Wanneer een manuscript door de auteur eigenhandig wordt geschreven, spreken we van een autograaf.

Verluchten en versieren

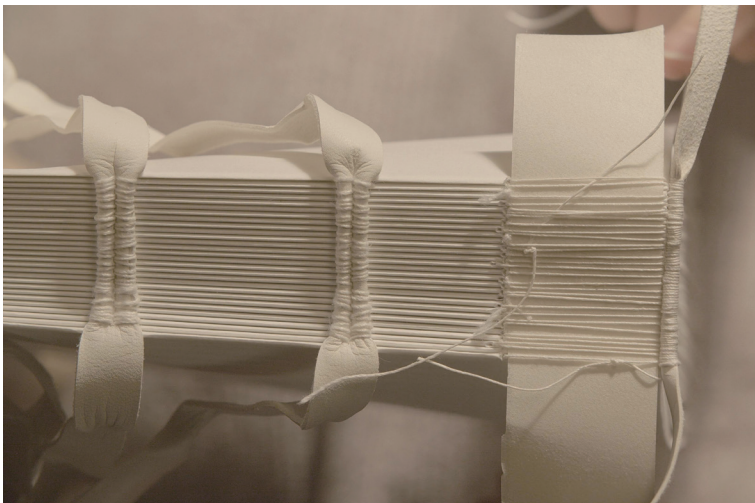
Verluchtingen zijn voorbehouden voor de meest luxueuze handschriften. Ze hebben veelzijdige vormen en functies. Miniaturen – als het ware schilderijen in boeken – illustreren de tekst. Verluchte initialen zorgen voor structuur. Decoratie in de marge geeft kunstenaars de gelegenheid hun verbeelding de vrije loop te laten. De marges van de handschriften zitten dan ook boordevol satirische grappen en worden bevolkt door antropomorfe monsters en fantasiedieren.

Het boek inbinden

De afzonderlijke katernen worden samengebracht en aan elkaar genaaid. Om het boek duurzamer en handzamer te maken, krijgt het vervolgens een band, die soms ook een esthetische functie vervult.

Er zijn helaas weinig originele boekbanden tot bij ons geraakt omdat ze de tijd niet goed doorstaan hebben, omdat de "mode" evolueerde en omdat boeken van eigenaar veranderden.

De hertogelijke bibliotheek

De bibliotheek bevat standaardwerken uit de middeleeuwse literatuur zoals de *Roman de la Rose*, de *Pèlerinages de la vie humaine*, de *Belle Hélène de Constantinople*, de *Fleur des Histoires* of ook de *Éthiques* en *Politiques* van Aristoteles. Andere teksten handelen over de Bourgondische context. Ook de belangstelling voor het Midden-Oosten, voedingsbodem voor dromen over kruistochten, is flink vertegenwoordigd. Daarnaast zijn er nog traktaten die een legendarische afstamming van de hertogen beschrijven, teruggaand op grote figuren zoals Alexander de Grote, koning Arthur, Karel Martel of Karel de Grote. De oudste werken lopen terug tot de 13de eeuw en de recentste tot het einde van het feodaal tijdperk en het begin van het humanisme. Vele worden uit het Latijn in het Frans "overgezet" en op uitdrukkelijk verzoek van de hertogen overgeschreven door gerenommeerde kopiïsten zoals Jean Miélot, Jean Wauquelin of David Aubert.

Onder Filips de Goede telt de hertogelijke bibliotheek niet minder dan negenhonderd boeken. Zijn zoon Karel breidt de collectie nog aanzienlijk uit. Sommige werken vergezellen de rondreizende hertogen, maar het grootste deel blijft in Brussel in de bibliotheek van het paleis op de Coudenberg.

Samen met de omliggende tuinen is het een van de weelderigste gebouwen van Europa, met o.a. een privaat woongedeelte maar ook de Aula Magna, een reusachtige pronkzaal, en het befaamde Balieplein. In februari 1731 vernielt een felle brand een groot deel van de gebouwen. Enkel de bibliotheek, de kapel, de stallen, het verblijf van de edelknappen en van de jachtopzieners ontsnappen aan de vlammen. Er gebeurt nog heel wat met de hertogelijke bibliotheek voor de verzameling de kern gaat vormen van de nationale bibliotheek van België.

Ondanks rampen en plunderingen worden er vandaag nog zo'n driehonderd handschriften in KBR bewaard. In het KBR museum ontdekt de bezoeker wat er nog rest van deze schat. De bibliotheek van de Bourgondische hertogen is in de 15de eeuw reeds een van de belangrijkste boekenverzamelingen, naast die van de Franse koningen, de Engelse vorsten, de Medici en de pausen. De bibliotheek van de Bourgondische hertogen en hertoginnen is een familiebibliotheek, uitgebreid met bestellingen, giften en legaten. Ze vormt een coherent maar divers geheel.

Anoniem, *Zicht op de binnenkoer van het Coudenbergpaleis tijdens de brand op 3 februari 1731*
KBR – Prentenkabinet, S.III 24727

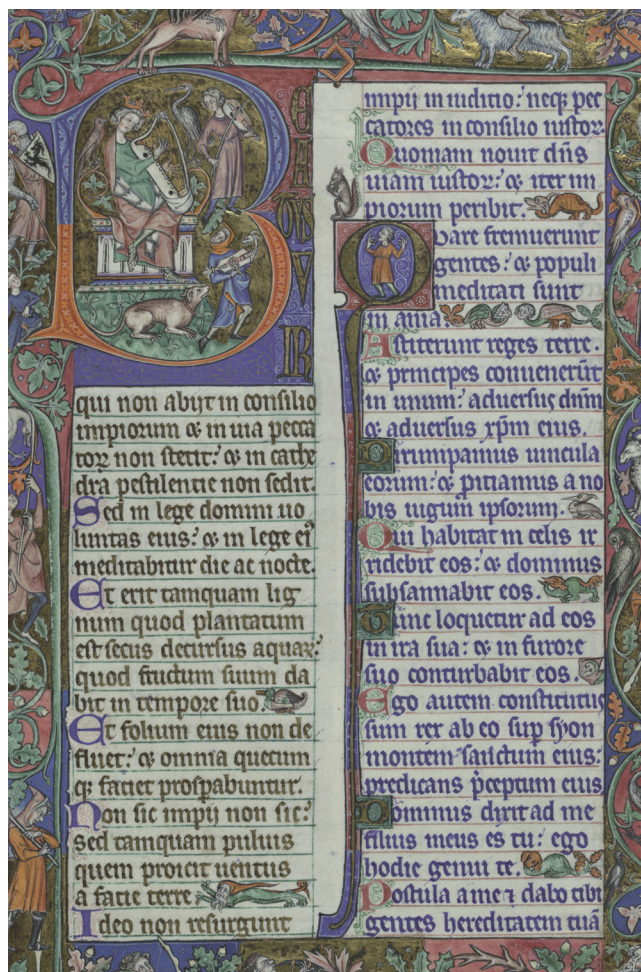
Vijf topstukken uit de Bourgondische Librije

Peterborough Psalter

Het *Peterborough Psalter* werd volledig in gouden en azuurblauwe inkt gekopieerd en omstreeks 1300 in de abdij van Peterborough in Engeland verlicht voor Geoffrey of Crowland. Tien jaar later werd het handschrift aangeboden aan Gaucelin d'Eux, de pauselijke nuntius in Engeland. Het handschrift moet het ideale geschenk zijn geweest, want Gaucelin d'Eux schonk het op zijn beurt aan paus Johannes XXII. Clementia van Hongarije, weduwe van de Franse koning Lodewijk X, verkreeg het op haar beurt in 1318. Filips VI van Valois kocht het boek vervolgens om het aan zijn echtgenote Johanna van Bourgondië te schenken. Wellicht dateren de toegevoegde lelies op de achtergrond van de miniaturen uit deze periode.

De illustratie van deze codex is indrukwekkend. De tekst mag dan religieus zijn, profane onderwerpen werden zeker niet geschuwd. Ieder folio staat vol antropomorfe wezens, plantaardige motieven en weggedoken monsters aan de regeluiteinden. De iconografie van de indrukwekkende reeks miniaturen maakt gebruik van een middeleeuws typologisch procedé dat episodes uit het Oude en het Nieuwe Testament met elkaar verbindt. Ook wereldse onderwerpen komen aan bod en de Franse literatuur is een inspiratiebron. Op het tentoongestelde folio houdt een vos een soort hoen bij de nek. Het gaat om de enscenering van een episode uit de beroemde *Roman de Renart* waar de grappen makende vos de haan Canteleer meepakt. Vanaf 1250 leidden de opkomst van seculiere ateliers en de toenemende verspreiding van profane teksten tot een ingrijpende verandering. Het gestileerde

en hiërarchische karakter van de romaanse kunst maakte plaats voor het verhalende van de gotische beeldtaal. De eerder eenvoudige initialen en randdecoraties werden steeds minder onderworpen aan de regels van de Kerk. Ze werden bevolkt met dieren, monsters, antropomorfe creaturen en grappen die geïnspireerd werden door de populaire cultuur. De "mundus inversus", of omgekeerde wereld, nodigde zichzelf uit op de pagina's. Deze secundaire illustraties namen een steeds grotere rol in op de pagina's van de handschriften. Elke paginarand bood de miniaturist een nieuwe ruimte voor expressie. De lezer werd toeschouwer. De iconografie en de typologie van de scènes werd steeds gevarieerder en er waren schuchtere pogingen tot realisme in de composities. De smalle vrouwenfiguren zonder heupen bleven het hofideaal weerspiegelen, maar de mannenfiguren werden geïnspireerd op het dagelijks leven.

Peterborough Psalter
Engeland, eerste helft van de 14de eeuw
KBR – ms. 9961-62, fol. 14r

Chroniques de Hainaut

Filips de Goede annexeerde in 1433 Henegouwen, Holland en Zeeland ten nadele van zijn nicht Jacoba van Beieren. Als een echt propagandamiddel verscheen een majestatisch boek dat deze machtsovername probeerde te legitimeren door een fijnzinnig berekende voorstelling en vertelling. In 1446 vertaalde de Bergense boekhandelaar en kopiist Jean Wauquelin voor Filips de Goede de *Annales historiarum illustrium principum Hannoniae* van de franciscaan Jacques de Guise. Deze uitgebreide compilatie behandelt de geschiedenis van het graafschap Henegouwen dat recent door de hertog was verworven.

De beroemde miniatuur op het titelblad – Wauquelin presenteert zijn werk aan de hertog in aanwezigheid van het hof – wordt toegeschreven aan Rogier van der Weyden. Dergelijke representatieminiaturen of opdrachtscènes vormen een universeel onderwerp en zijn te vinden in menig handschrift. Het type voorstelling is niet enkel eigen aan de late middeleeuwen, maar is ook terug te vinden in werken uit de Griekse en Byzantijnse wereld en uit de romaanse en gotische periode. Toch komt deze voorstelling het frequentst voor aan het eind van de veertiende eeuw in Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden van de 15de eeuw onder het mecenaat van de hertogen van Bourgondië.

Jean Wauquelin, *Chroniques de Hainaut* (detail)
Zuidelijke Nederlanden, 1447-1468
KBR – ms. 9242, fol. 1r

Het presentatietafereel van het eerste deel van de *Chroniques de Hainaut* is zowel op symbolisch vlak als vanuit iconografisch oogpunt erg bijzonder. Centraal in de compositie staat Filips de Goede. Hoewel de traditie voorschrijft dat leiders gezeten op een troon worden vereeuwigd, wordt hij staand en onbewogen afgebeeld. Hij trekt alle aandacht omdat hij afgezonderd in beeld wordt gebracht in kledij van zwart damast die de hertog duidelijk aftekent tegen de achtergrond. Zijn linkerhand rust op een dagge en hij houdt als teken van zijn macht een fijne hamer in zijn rechterhand. Aan de zijde van de hertog staat zijn toen vijftienjarige zoon, de jonge graaf van Charolais en toekomstige Karel de Stoute.

Als wettige troonopvolger belichaamt de jonge Karel de continuïteit van de Staat. De boodschap is overduidelijk: het vorstelijk gezag behoort niet aan een individu, maar aan een dynastie die mikt op voortzetting. Een knielende Jean Wauquelin biedt de vrucht van zijn arbeid aan zijn opdrachtgever aan, het handschrift met de *Chroniques de Hainaut*. Jean Wauquelin kopieerde het handschrift niet alleen, hij vertaalde ook de oorspronkelijk Latijnse tekst naar het Frans en paste die enigszins aan, bijvoorbeeld in de proloog die Filips de Goede aanwijst als de wettige opvolger van een lange vorstelijke traditie die teruggaat tot de oorlog van Troje. Het duurde twintig jaar om de drie boekdelen van de *Chroniques de Hainaut* af te werken. Vier kopiisten en meer dan tien verluchters werkten aan de 1.700 pagina's en de 121 miniaturen van onder andere Rogier van der Weyden, Willem Vrelant en Loyset Liédet. Jean Wauquelin mag dan in Bergen hebben gewerkt, de meeste miniaturen werden in Brugge verwezenlijkt. De hertog las regelmatig de geredigeerde katernen na, een bewijs dat hij veel belang hechtte aan het project. Zoals dit geldt voor vele handschriften, hebben de folio's heel wat gereisd voor ze in de hertogelijke bibliotheek belandden.

Roman de Gérard de Nevers

Hoofse romans zoals de *Roman de Gérard de Nevers* waren in de tijd van de hertogen van Bourgondië erg populair. Ze zijn levendig, vaak geanimeerd, grappig en soms oneerbiedig. In het boeiende culturele leven van de Bourgondische kringen waren bewerkingen in proza courant. Oudere teksten werden bewerkt voor een nieuwe tijd en een nieuw publiek. Taal en stijl werden moderner, verzen en rijmen verdwenen. De nostalgie van het ridderschap van weleer moest het afleggen tegen de spottende toon ten aanzien van verouderde waarden. De zoektocht naar nieuwe fictie ging gepaard met experimentele illustraties. De miniaturen in inkt en aquarel van de Meester van Wavrin tonen een verrassende moderniteit en eigenheid. Ze nemen duidelijk afstand van de toenmalige traditionele productie en begeleiden de vertelling alsof de tekeningen een eigen leven leiden. Het verhaal dat in de *Roman de Gérard de Nevers* verteld wordt, is gebaseerd op de 13de-eeuwse *Roman de la Violette* van Gerbert de Montreuil, waarin de hoofdrol is weggelegd voor de liefde tussen Gérard en Euryant. Gérard pronkt openlijk met de liefde die Euryant voor hem koestert en is bereid om elke uitdaging aan te gaan om die liefde te bewijzen. Liziart, graaf van Forest, ergert zich aan zoveel trots en hij daagt Gérard uit. Indien hij kan bewijzen dat Euryant ontrouw is, moet Gérard zijn graafschap aan Liziart afstaan. Gérard gaat de uitdaging aan en Liziart trekt vervolgens naar Nevers voor een poging om Euryant te verleiden, maar Euryant blijft Gérard trouw. Via een list kan Liziart de naakte Euryant echter gadeslaan en zo ziet hij op haar borst een geboorteplek in de vorm van een viooltje. Terug aan het hof beweert hij met dit pikant detail dat hij en Euryant de liefde hebben bedreven. Gérard verliest zijn graafschap, maar na heel wat avonturen kent het verhaal toch een gelukkig einde en treden Gérard en Euryant in het huwelijk. Het verhaal gaat over opschepperij, jaloezie, valstrikken, avonturen, draken en tweegevechten, maar laat uiteindelijk de liefde zegevieren.

Jean de Wavrin, *Roman de Gérard de Nevers* (detail)
Zuidelijke Nederlanden, 1450-1467
KBR – ms. 9631, fol. 12v

Henri de Ferrières, *Les Livres du roy Modus et de la royne Ratio* (detail)
Brussel, 1450-1467
KBR – ms. 10218-19, fol. 46v

Les Livres du roy Modus et de la royne Ratio

"Ik doe niets dan jagen", schreef Filips de Goede in een brief van 1452 aan zijn neef, de hertog van Kleef. In de middeleeuwen bekleedde de jacht een dominante plaats. Voor de ridders was het vertier, maar het leverde ook voedsel op en diende om gewassen en kudde te beschermen tegen roofdieren. Traktaten over de jacht met uitleg over de valkerij, de jacht met honden of het jagen met strikken behoorden tot de meest gelezen en becommentarieerde teksten. In de *Livres du roy Modus et de la royne Ratio*, een bestelling van Filips de Goede, onderwijst een denkbeeldige koning, "Modus" genaamd, zijn onderdanen over de gewoonten van dieren en de manier om erop te jagen. De koningin met de naam "Ratio" voegt er links en rechts wat stichtende en didactische commentaar aan toe. De dieren vertonen een heel andere symboliek dan die van vandaag. Dieren en mensen leefden namelijk dicht bij elkaar in de middeleeuwse wereld. In kunst en boeken was de fauna alomtegenwoordig en bekleedde ze een ereplaats in de fantasiewereld en de symboliek. Voor de meeste middeleeuwse auteurs was het hert een adellijk dier en het koninklijk wild bij uitstek. De *Livres du roy Modus et de la royne Ratio* beginnen met een hertenjacht die langer dan alle andere jachtvormen wordt beschreven en in al haar facetten wordt gewaardeerd. In de ogen van de Kerk was jagen lange tijd een verderfelijke bezigheid, maar de hertenjacht was het minst erg. Het ging er immers minder woest aan toe dan bij everzwijnen of beren, waar de jacht te voet verliep en eindigde met een bloedig lijf-aan-lijfgevecht. Bovendien gaven genodigden in de 15de eeuw de voorkeur aan vleesgerechten met hert, hinde of damhert en wit vlees van watervogels. Als christologisch en solair wezen, bemiddelaar tussen hemel en aarde, symboliseerde het hert de deugden. Door middel van een vrij simplistische transpositie verwezen zijn tien gewetenen naar de tien geboden. Met zijn gewei dat ieder jaar opnieuw groeide, stond het hert ook symbool voor vruchtbaarheid en verrijzenis.

Chroniques et conquêtes de Charlemaine

Het eerste deel van de *Chroniques et conquêtes de Charlemaine* werd voltooid voor Filips de Goede. De proloog van het handschrift vertelt dat Jean V de Créquy uit Noord-Frankrijk, heer van Canaples en een van de favoriete generaals van Filips de Goede, de opdracht gaf voor de uitvoering van het luxehandschrift. In de *Chroniques et conquêtes de Charlemaine* wordt het legendarische epos van Karel de Grote verteld aan de hand van een mengeling van mythe en werkelijkheid. Het werk is geïnspireerd door de *Chroniques de France* en de *Chronique du Pseudo-Turpin* en werd samengesteld door David Aubert. Hij voerde in de tweede helft van de 15de eeuw heel wat opdrachten uit voor de Bourgondische hertogen en was een van hun belangrijkste kroniekschrijvers en kopiïsten. De *Chroniques et conquêtes de Charlemaine* is doordrongen van de ridderlijke idealen die een belangrijke rol speelden aan het Bourgondische hof. Verhalen over prestigieuze voorouders zoals Karel de Grote zijn bedoeld om de macht van de hertog te legitimeren en spelen in op zijn droom

om het Heilige Land te bevrijden. Er wordt uitgebreid verslag gedaan van historische feiten, maar ook verzonden of aangedikte verhalen zijn aan de orde. Hoewel het handschrift maar liefst 105 miniaturen in grisaille bevat, nam het verluchten van de beide delen waarschijnlijk minder dan twee jaar in beslag. De grootste aandacht gaat uit naar de openingsminiatuur, waar de overhandiging van het handschrift aan Filips de Goede zich afspeelt te midden van een markttafereel met handelaars, bankiers en kijklustigen. Een subtiel spel van perspectief leidt het oog van de toeschouwer naar de achtergrond van de illustratie waar het belangrijkste gebeuren plaatsvindt. De middeleeuwse stad wordt op een getrouwe manier weergegeven, terwijl ook de toenmalige sociale piramide, met de hertog aan de top, in de verf wordt gezet. De minimale stijlverschillen in de illustraties van het tweede volume wijzen mogelijk in de richting van een tweede miniaturist. Voor de miniaturen werd er vooral gebruik gemaakt van carbonzwart en zwarte ijzergallusinkt, samen met goud, vermiljoen en een organisch rood. Daarmee is het kleurenpallet dat Jan Tavernier voor het handschrift gebruikte veel minder kleurrijk dan het werk van tijdgenoten, zoals Willem Vrelant, die ook in semi-grisaille schilderden.

David Aubert, *Chroniques et conquêtes de Charlemaine* (detail)
Zuidelijke Nederlanden, ca. 1458-1460
KBR – ms. 9066, fol. 11r

Bijzondere stukken

Loskraan uit Brugge

De loskraan die in 1288 in Brugge wordt gebouwd, staat symbool voor de welvaart van de stad. De werking van de kraan is geïnspireerd op de technologie van hydraulische watermolens. Kraankinderen stappen in het rad en brengen zo een horizontale haspel in de kraan in beweging. De kabels hijsen dan de goederen omhoog: vaten wijn, bier of olie, kratten met haring of balen wol.

Met de financiële steun van de vzw Vrienden van KBR heeft de firma Archim'aide een maquette van deze emblematische kraan gemaakt voor het KBR museum. Als symbool van de rijkdom van onze gewesten onder het bewind van de Bourgondische hertogen zal de maquette een waardevolle bijdrage leveren tot de presentatie van de 15de eeuw in de Zuidelijke Nederlanden.

Reproducties uit de afgietselwerkplaats van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis van België

De afgietselwerkplaats van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis werd opgericht in de 19de eeuw tijdens de regeerperiode van koning Leopold II. Ze beheert een collectie van ongeveer 4.000 gietvormen van kunstwerken die dateren van de prehistorie tot de 18de eeuw, en baat deze ook uit. Inmiddels worden er al bijna 150 jaar onafgebroken nieuwe afgietsels in plaaster geproduceerd. De gespecialiseerde vaklui maken nog steeds gebruik van de oude technieken, zowel bij het gieten als bij het patineren. Speciaal voor het KBR museum maakte de afgietselwerkplaats een buste van Filips de Goede en pleuranten van bij de graven van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees en van uit het mausoleum van Isabella van Bourbon.

Conservering

De conservering van boeken was oorspronkelijk de opdracht van bibliothecarissen. De handschriften van de Bourgondische Librije werden sinds hun ontstaan met zorg behandeld, want ze staan symbool voor de politieke en economische macht van hun eigenaars.

Precies om hun symbolische waarde zijn ze in een uitzonderlijke staat overgeleverd: de frisheid en levendigheid van de miniatures, de zuiverheid van het perkament en de schriftuur wekken de indruk dat de tijd er geen vat op heeft. Toch getuigen sommige boeken uit de Librije van de bewogen geschiedenis die de collectie kenmerkt. Zo werden boekbanden gedurende lange tijd beschouwd als niet meer dan een tijdelijke bescherming die kon worden vervangen of aangepast wanneer de mode evolueerde of een boek van eigenaar wisselde. Handschriften zitten daarom nog zelden in hun oorspronkelijke, maar meestal in een 18de- of 19de-eeuwse band. Conservators en restaurators van vandaag werken echter volgens internationaal erkende wetenschappelijke en deontologische procedures, die evenveel aandacht besteden aan de materiële als aan de niet-materiële dimensies van een erfgoedobject. De voornaamste doelstelling bestaat erin de staat van een boek te stabiliseren, zodat eventueel verval wordt stopgezet. Tegelijk

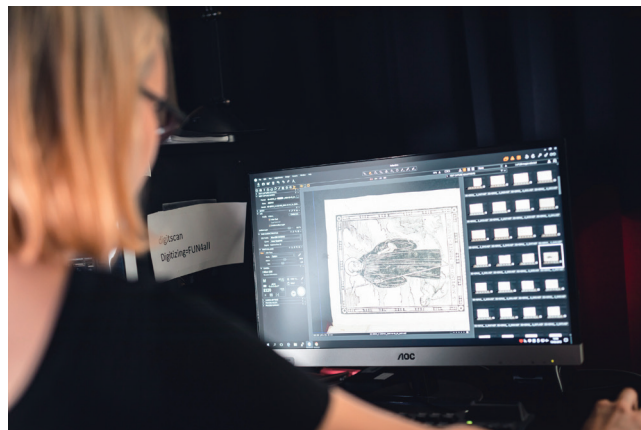
is het belangrijk dat de authenticiteit en de geschiedenis ervan bewaard blijven. Men kan scheuren dichten, lacunes opvullen, inktvraat tegengaan, verf fixeren, band verstevigen, rugleder vervangen, ... de mogelijke behandelingen van een boek zijn oneindig en worden steeds zorgvuldig afgewogen in functie van de staat, de samenstelling, de geschiedenis, de historische, esthetische, artistieke, culturele, religieuze, wetenschappelijke of documentaire waarde. “Zo weinig als mogelijk maar zoveel als nodig ingrijpen”, luidt het motto voor wie het verleden wil preservareren, het vandaag met iedereen wil delen en morgen nog steeds wil tonen.

Digitalisering

De digitalisering van erfgoed en de digitale bibliotheek vloeien voort uit de ontwikkeling van de digitale beeldvorming en het overrompelende succes van het internet vanaf de jaren 2000. Dankzij die digitalisering brengen grote bibliotheken sindsdien verborgen schatten uit hun magazijnen tot bij het ruime publiek en bij onderzoekers uit de hele wereld.

Sinds een tiental jaar digitaliseert KBR haar collecties, om ze zowel preventief te conserveren als online beschikbaar te maken. Om deze opdracht goed uit te voeren richtte de instelling in 2011 de dienst Digitalisering op die de uitvoering van de digitaliseringsprojecten coördineert. Digitalisering is de stelselmatige reproductie in digitale vorm van documentair en artistiek erfgoed dat wordt bewaard in erfgoedinstellingen. Het doel is om het erfgoed raadpleegbaar te maken op een computer, en dit op een begrijpelijke en wetenschappelijk betrouwbare manier. Daarvoor is een systematische aanpak nodig om de beelden vast te leggen en moeten er ook consequent onderling uitwisselbare en gestructureerde metadata worden gegenereerd. De digitaliseringsstations die KBR gebruikt, zijn speciaal ontworpen om alle informatie van een bron op te slaan zonder die bron te beschadigen. De beelden en metadata die zo geproduceerd worden, vormen bestanden die blijvend worden opgeslagen op een server in het kader van een duurzaam beleid van digitale archivering. De digitalisering van handschriften verloopt omzichtiger dan die van andere documenten in een bibliotheek. Die delicate operatie vergt

precisie, geduld en knowhow, maar ook een geschikte technische infrastructuur. Oude handschriften zijn kostbaar en fragiel, terwijl formaat, banddikte of gewicht hen dan weer moeilijk hanteerbaar maken. Geïllustreerde handschriften vormen bovendien een afzonderlijke categorie, want hun iconografie van hoge artistieke waarde vraagt om een getrouwe reproductie van de kleuren. De aanwezigheid van verguldsel maakt de zaak nog complexer, zeker op het gebied van belichting. Afhankelijk van de aard van een handschrift kruipt heel wat tijd in de digitalisering ervan. Meer dan 100 pagina's per dag is nauwelijks haalbaar. Aan een kloek volume moeten er soms wel twee weken werk besteed worden. In de aanloop naar de opening van het KBR museum werden bijna alle handschriften uit de Librije volledig gedigitaliseerd. Ze kunnen online doorbladerd worden via belgica.kbr.be.

Bruiklenen

Dankzij heel wat bruikleengevers is er in het KBR museum nog veel meer te zien dan enkel de prachtige handschriftencollectie die KBR huisvest. Altaarstukken, retabels en afgietsels geven de bezoeker een duidelijk beeld van de context waarin de collectie van de hertogen van Bourgondië ontstond.

Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Meester van de legende van Sint Barbara
Scènes uit het leven van Sint Barbara
Zuidelijke Nederlanden, ca. 1480 (inv. 6149)

Anoniem (navolger van Pieter van Coninxloo?)
Portret van Filips de Schone
Zuidelijke Nederlanden (Brussel?)
ca. 1500 (inv. 6355)

Anonieme meester
Portret van Filips van Kleef, Zuidelijke Nederlanden
tweede helft 15de eeuw (inv. 3607)

Atelier van Rogier van der Weyden
Groep mensen, Fragment van een schilderij
Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (inv. 7016)

Anonieme meester uit Brussel
Prediking, Fragment van een luik
Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (inv. 567)

Anoniem,
De kruisdraging en *De opstanding*, Fragmenten van
een triptiek
(inv. 8737 en 8738)

Anoniem
De kruisdraging en *De kruisiging*
Panelen van de triptiek van Affligem (inv. 344)

Anoniem
De geboorte van Christus
Triptiek (inv. 2242)

Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis

Anoniem
Kruisafneming, *Fragment van een retabel*
Zuidelijke Nederlanden, ca. 1460-1470 (inv. 868)

Anoniem
Het Martelaarschap van Sint-Adrianus
Fragment van een altaarstuk (inv. 0918)

Anoniem
Sint-Katelijne
Standbeeld (inv. 9021)

Anoniem
Fragmenten van het altaarstuk van Bassine
(inv. 3629)

Brussel, War Heritage – Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis

Handveldslang met haak, Zuidelijke Nederlanden, eind 15de eeuw (WHI 11078 / MRAH PHN 1078)

Nierdolk, Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (WHI 10504 / MRAH PHN 0504)

Tweehandszwaard, Duitsland, midden 15de eeuw (WHI 10493 / MRAH PHN 0493)

Zwaard voor anderhalve hand voor soldaat te voet, Zuidelijke Nederlanden, midden 16de eeuw (WHI 10279 / MRAH PHN 0279)

Guisarme, Duitsland of Zwitserland, 15de eeuw (WHI 14447 / MRAH PHN 4447)

Maliënhemd met korte mouwen, Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (WHI 10004 / MRAH PHN 0004)

Kruisboog met katrol, Zuidelijke Nederlanden, 17de eeuw (WHI 10731 / MRAH PHN 0731)

Mechelen, Museum Hof van Busleyden

Anoniem
Sint-Ontcommer
Zuidelijke Nederlanden, 1ste helft 15de eeuw

Brugge, Groeningemuseum

Toegeschreven aan de werkplaats van Simon Marmion, *Mater dolorosa en Man van Smarten*, Diptiek
Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (inv. GRO 0201-202. I)

Brussel, Museum van de Stad Brussel

Olielamp met een platte bodem en een schenktuit, gevonden tijdens opgravingen onder het Coudenbergpaleis, Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (inv. C195a)

Brussel, Société royale d'Archéologie

Optische lenzen van glas, gevonden tijdens opgravingen onder de kathedraal van Sint-Goedele in Brussel, Zuidelijke Nederlanden, 15de eeuw (inv. St Mich 91 B / X 0-45)

Nijvel, Collegiale Sint-Gertrudiskerk

Jacob Sourdiaus
Episodes uit het leven van de heilige Gertrudis
Panelen van de strijdwagen van Sint-Gertrudis
Zuidelijke Nederlanden (Nijvel?), midden 15de eeuw

Privéverzameling

Hans Boxhammer
Halsketting van het Gulden Vlies van Henrich Wilhem, Wrocław, 1647

Rijksarchief in België

Betalingsregister voor miniaturisten.
Rekeningen van Guilbert de Ruple, penningmeester van Karel de Stoute
1 januari 1468 – 31 december 1468
Zuidelijke Nederlanden, 1468 (CC register 1923, fol. 173v)

Afgietsels van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis op basis van de originele stukken

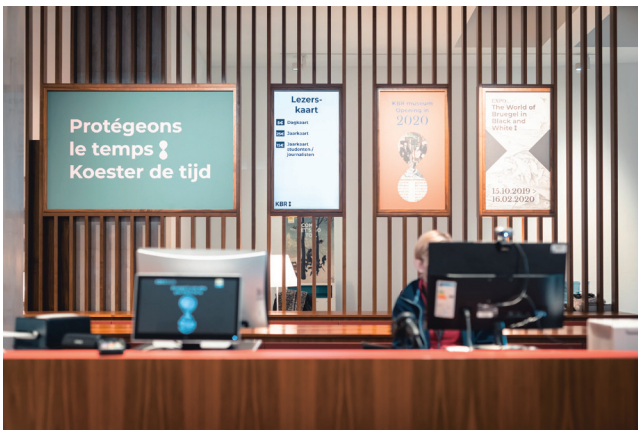
Toegeschreven aan Jörg Muscat
buste van Filips de Goede
Augsburg
omstreeks 1510 (Stuttgart, Landesmuseum Württemberg, inv. KRG 5432)

Pleuranten bij de graven van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees
Dijon, Musée des Beaux-Arts, (inv. CA 1416)

Zes pleuranten uit het mausoleum van Isabella van Bourbon
Amsterdam, Rijksmuseum, (inv. BK-AM-33)

KBR als ontmoetingsplek

KBR is compleet heringericht om de tijd te koesteren. Het is een inspirerende plek waar de bezoeker toegang krijgt tot uitzonderlijke kennis. Als openbare ruimte in het hart van Brussel lokt KBR heel wat voorbijgangers en studenten die op zoek zijn naar een aangename plek om te studeren, te lezen, te werken of een hapje te eten. Naast het erfgoed dat KBR bewaart, behoren ook de binnentuin en het prachtige gezicht op Brussel tot de schatten van de nationale bibliotheek van België. In 2019 werden er heel wat aanpassingen gedaan om bezoekers een professionele onthaalinfrastructuur te bieden, om de circulatie in het gebouw te vergemakkelijken en om de toegankelijkheid voor personen met beperkte mobiliteit te verbeteren.

Onthaal

Dankzij de herinrichting van het onthaal van KBR is het er aangenaam vertoeven. Bezoekers kunnen plaatsnemen in de lounge terwijl ze rustig op hun laptop werken of wachten op hun afspraak. Aan de balie kan er een ticket of een lezerskaart gekocht worden. Bezoekers kunnen met al hun vragen terecht aan de infobalie.

Binnentuin

In de binnentuin kunnen bezoekers tussen het studeren of onderzoeken door een frisse neus halen. Het is een groene en aangename rustplek, midden in het drukke centrum van de stad.

Shop

Een boek of een leuk cadeau? Hiervoor zijn bezoekers in onze shop aan het juiste adres. In de shop vinden ze de publicaties en tentoonstellingscatalogi, afdrucken van werken van beroemde kunstenaars en unieke producten die KBR samen met kunstenaars ontwikkelt.

Concertzaal

KBR huisvest een concertzaal op de 4de verdieping. Zes keer per jaar kunnen liefhebbers bij ons terecht voor een muzikale ontmoeting. Elk concert is een denkbeeldige reis naar het hart van partituren die in de instelling worden bewaard. Getalenteerde en gepassioneerde muzikanten nemen luisteraars op sleeptouw met bekende en onbekende muzikale schatten uit de verzamelingen van KBR.

Zaalverhuur

KBR is de perfecte locatie voor een evenement of een meeting. De stijlvolle zalen vormen een originele plek voor recepties, conferenties, vergaderingen, presentaties of cursussen. Bovendien is KBR centraal gelegen: in hartje Brussel, vlak naast het Centraal Station en met een ondergrondse parking naast de deur.

Tentoonstellingsruimte

In 2019 renoveerde KBR onder andere het Paleis van Karel van Lotharingen, een 18de-eeuws paleis dat deel uitmaakt van KBR. De ruimte werd omgetoverd tot een prachtige tentoonstellingsruimte, waar tot 16 februari 2020 de expo "The World of Bruegel in Black and White" te bezichtigen viel. De tentoonstelling toonde een volledige collectie van Bruegels prenten en werd georganiseerd in het kader van het Bruegeljaar. In 2022 vindt hier een tentoonstelling plaats over de wereldberoemde jazzmuzikant Toots Thielemans. Het fonds Toots Thielemans, dat bewaard wordt in KBR, bevat honderden foto's, persknipsels, een vijftigtal partituren, boeken, brieven en andere objecten die het bewogen leven van Thielemans illustreren.

Restaurant

In het najaar opent er in KBR een nieuw restaurant: "ALBERT". Op de vijfde verdieping van KBR zullen bezoekers, Brusselaars en toeristen kunnen genieten van een lunch, koffie en patisserie met perspectief. Het "perspectief" zit 'm zowel in het prachtige uitzicht over Brussel als in de filosofie van chef Filip Fransen: de combinatie van lokaal, duurzaam én ambachtelijk blaast de grandeur van het gerenoveerde interieur nieuw leven in.

Partners

Het KBR museum kon tot stand komen dankzij de samenwerking met en steun van de Regie der Gebouwen, Toerisme Vlaanderen, het Fonds Baillet Latour en de vzw Vrienden van KBR.

De **Regie der Gebouwen** is de federale vastgoedbeheerder voor de federale overheidsdiensten en het architecturaal en historisch patrimonium van de Belgische staat. De organisatie doet belangrijke investeringen om het patrimonium van het land te onderhouden en aan te passen aan de evoluerende context. De Regie der Gebouwen speelde een grote rol in de infrastructuur – en inrichtingswerken in het gebouw van KBR. Dankzij hen zullen bezoekers in de toekomst steeds vaker de kans krijgen om de prachtige erfgoedcollectie van KBR te bewonderen in de hernieuwde tentoonstellingsruimtes.

Toerisme Vlaanderen bevordert de duurzame ontwikkeling van het toerisme en van de toeristische sector in Vlaanderen en Brussel met het oog op meer economisch rendement, tewerkstelling en sociaal welzijn. Toerisme Vlaanderen steunde KBR met de aanpassing van de onthaalinfrastructuur, de inrichting van het museum en de verbetering van de toegankelijkheid. Zo kan KBR tegemoetkomen aan de noden van elke (inter)nationale culturele meerwaardezoeker.

Het **Fonds Baillet Latour** zet zich in voor de aanmoediging, bevordering en stimulatie van menselijke excellentie in België, in een rigoureuze maar open benadering van de evolutie van de maatschappij. Het Fonds heeft als missie het Belgische erfgoed te bewaren via fondstoewijzingen, prijzen en beurzen. Het Fonds zet regelmatig in op restauratieprojecten en draagt zo bij aan het beheer van het Belgisch erfgoedpatrimonium. Zo ondersteunde het Fonds Baillet Latour de restauratie van de middeleeuwse handschriften die in het KBR museum te bezichtigen zijn.

De **vzw Vrienden van KBR** ondersteunt de werking van KBR op verschillende manieren. De vzw helpt KBR bijvoorbeeld met de aankoop van collectiestukken en fondsen. De vzw financierde de maquette van een loskraan uit Brugge, die te bewonderen valt in het KBR museum.

Praktische info

Openingsuren

Vanaf 18.09.2020,
van dinsdag tot zondag:
10.00 – 18.00 uur

Gesloten op maandag en sommige feestdagen (1 januari, paaszondag, paasmaandag, 1 mei, Hemelvaartsdag, pinkstermaandag, 21 juli, 15 augustus, 1 november, 11 november, 25 december)

Locatie

Kunstberg 28, Brussel (metro Centraal Station, tram-/bushalte “Koningsplein”)

Toegang via de hoofdingang van KBR.

Het gebouw en het museumparcours zijn toegankelijk voor personen met een handicap. Er zijn enkele parkeerplaatsen voor personen met een handicap ter hoogte van Keizerslaan 4.

Tickets

11 €	Standaard
8 €	Verlaagd tarief (65+, studenten, groepen > 15 personen)
Gratis	-18 jaar, personen met een handicap (+1 begeleider), werkzoekenden, lerarenkaart, ICOM-kaart, museumpas

Rondleidingen

Rondleidingen worden aangeboden in het Nederlands, Frans, Engels, Duits, Spaans. Bezoek www.kbr.be voor meer informatie.

Museumbezoek met de trein

Dankzij de NMBS krijgen bezoekers korting op hun treinreis naar het KBR museum. Met de NMBS-code op het online museumticket kunnen bezoekers een Discovery Ticket kopen en reizen ze heen en terug naar Brussel-Centraal met **50% korting**.

Coronamaatregelen

- 1.** Het aantal bezoekers wordt beperkt tot 50 personen per uur.
- 2.** Er wordt hydroalcoholische gel voorzien op verschillende plaatsen in het museum, evenals desinfectiedoekjes voor de audioapparatuur.
- 3.** Bezoekers krijgen een digitale pen om de interactieve schermen contactloos te kunnen gebruiken.
- 4.** Het museum wordt elke dag volledig ontsmet. Voor risicovolle onderdelen gebeurt dit twee keer per dag.
- 5.** Kruisingen worden vermeden in het museumparcours en het aantal bezoekers in gesloten ruimtes wordt beperkt.
- 6.** Het dragen van een masker is verplicht, evenals het bewaren van fysieke afstand tot andere bezoekers.

Perscontacten

PERSCONTACT KBR

Rebecca Thierfeldt
Communicatie

rebecca.thierfeldt@kbr.be
+32 (0) 473 49 59 20

+ 32 (0) 2 519 55 96 – www.kbr.be

KBR

PERSCONTACT BE CULTURE

Séverine Provost
General Manager

Noor Van der Poorten
Project Coordinator

noor@beculture.be
+32 (0) 475 47 29 44

+32 (0) 2 644 61 91 – www.beculture.be

